

شاخص های امنیت رسانه ای در خانواده

فاطمه سادات سیدرضائی^۱

چکیده

با گسترش شتابان فناوری های دیجیتال و نفوذ عمیق رسانه ها در زندگی روزمره، خانواده ها با چالش ها و فرصت های بی سابقه ای مواجه شده اند. مفهوم «امنیت رسانه ای» به عنوان یکی از ارکان اساسی حفظ سلامت، انسجام و حریم خصوصی خانواده ها در عصر ارتباطات، اهمیتی حیاتی یافته است. فقدان چارچوبی نظام مند و مجموعه ای از شاخص های عینی برای سنجش این مفهوم، مانعی جدی در راه برنامه ریزی، آموزش و ارزیابی وضعیت خانواده ها محسوب می شود. امنیت رسانه ای در خانواده تأثیر عمیقی بر سلامت روان و امنیت اجتماعی خانواده ها دارد. رسانه ها می توانند هم به عنوان منبع اطلاع رسانی و آموزشی و هم به عنوان عامل تهدید امنیت خانواده عمل کنند. انتشار اخبار نادرست و فضای تنش زا می تواند امنیت روانی خانواده ها را تهدید کند. در عوض، رسانه های مسئول می توانند با ترویج اطلاعات صحیح و آموزش های امنیتی، نقش موثری در ارتقاء امنیت رسانه ای خانواده ایفا کنند. تحولات سریع در عرصه فناوری های ارتباطی و گسترش رسانه های نوین، ساختارهای اجتماعی و فرهنگی خانواده را به گونه ای بنیادین متأثر ساخته و نیز در این راستا، توسعه شاخص های امنیت رسانه ای نیازمند سیاست گذاری های هوشمندانه و همکاری میان نهادهای مختلف است تا از رسانه ها به عنوان ابزارهای تقویت امنیت و سلامت خانواده بهره مند شویم. این مقاله به روش توصیفی تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای، به تبیین نقش امنیت رسانه ای در خانواده می پردازد.

کلیدواژه: ارتباطات، خانواده، رسانه

۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه الزهرا (س) ارومیه

مقدمه

امنیت، به معنای داشتن اعتماد و آرامش روحی روانی، و از نیازهای بنیادین انسان به شمار می آید. و خانواده، نیز به عنوان اولین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، در عصر حاضر با تحولی بی‌سابقه تحت تأثیر فناوری‌های دیجیتال و رسانه‌های نوین قرار گرفته است. گسترش روزافزون دسترسی به اینترنت، تنوع پلتفرم‌های ارتباطی و نفوذ فزاینده رسانه‌ها در جنبه‌های مختلف زندگی، فرصت‌های ارزشمندی در زمینه آموزش، تعامل و سرگرمی خلق کرده است. با این حال، این تحولات همچنین چالش‌ها و تهدیدهای جدیدی را برای حریم خصوصی، سلامت روان و انسجام درونی خانواده‌ها به همراه آورده است. پدیده‌هایی همچون اعتیاد دیجیتال، کاهش گفت‌وگوی چهره‌به‌چهره، مواجهه کودکان با محتوای نامناسب، سرقت اطلاعات و آسیب‌های ناشی از فضای مجازی، «امنیت رسانه‌ای» را به یکی از دغدغه‌های محوری متولیان امور خانواده، روانشناسان و سیاستگذاران. اجتماعی بدل ساخته است. در این راستا، مفهوم «امنیت رسانه‌ای» به عنوان یکی از ارکان اساسی حفظ سلامت روان و انسجام خانواده‌ها اهمیت ویژه‌ای یافته است. خانواده‌ها به عنوان نهادهای بنیادی جامعه، تحت تأثیر رسانه‌ها و اطلاعاتی که در دسترس اند، قرار می‌گیرند. این تأثیرات می‌توانند هم مثبت و هم منفی باشند؛ از یک سو، رسانه‌ها می‌توانند به عنوان منبعی برای آگاهی‌بخشی و آموزش عمل کنند و از سوی دیگر، ممکن است به تهدیداتی برای امنیت روانی و اجتماعی خانواده‌ها تبدیل شوند.

با توجه به این واقعیت، بررسی شاخص‌های امنیت رسانه‌ای در خانواده‌ها ضروری به نظر می‌رسد. فقدان چارچوبی نظام‌مند و مجموعه‌ای از شاخص‌های عینی برای سنجش این مفهوم، مانع جدی در راه برنامه‌ریزی و ارزیابی وضعیت خانواده‌ها محسوب می‌شود. در این مقاله، به تحلیل تأثیر رسانه‌ها بر خانواده‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های موجود در این زمینه پرداخته خواهد شد. همچنین، به بررسی راهکارهایی برای ارتقاء امنیت رسانه‌ای و نقش رسانه‌های مسئول در این فرآیند خواهیم پرداخت.

هدف این مقاله ارائه راهکارهایی برای توسعه شاخص‌های امنیت رسانه‌ای و تقویت سلامت خانواده‌ها در عصر ارتباطات است.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. امنیت

تعریف فرهنگ لغت از امنیت، عبارت است از: در معرض خطر نبودن یا از خطر محافظت شدن. هم چنین عبارت است از رهایی از تردید، آزادی از اضطراب و بیمناکی و داشتن اعتماد و اطمینان موجه و مستند. امنیت، خواه فردی، ملی یا بین‌المللی، در زمره مسائلی است که انسان با آن مواجه می‌باشد امنیت به صورت وسیع، در مفهومی به کار گرفته شده که به صلح، آزادی از نگرانی، ترس، خطر، یا تهدیدات ناشی از داخل یا خارج را داشته باشند. در تعاریف معاصر، امنیت به معقوله‌ای چندوجهی تبدیل شده است و عرصه‌های مختلف حیات بشری را در برمی‌گیرد عرصه‌هایی مانند آزادی، مشارکت سیاسی (از حوزه امنیت سیاسی)، تامین اشتغال، مسکن، رفع فقر، رفاه و حفظ حقوق افراد در محاکم قضایی، حفظ حریم خصوصی (از حوزه امنیت فردی)، آرامش خاطر، رفع دغدغه‌ها و نگرانی‌های روحی روانی (از حوزه امنیت روانی) بوزان برای امنیت دو وجه عینی و ذهنی بیان کرده است ((امنیت در معنای عینی یعنی فقدان تهدید نسبت به ارزش‌های کسب شده و در معنای ذهنی یعنی فقدان هراس از اینکه ارزش‌های مذکور مورد حمله قرار گیرند)).^۳

۱. محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۱۱۶

۲. رضاسیمبر، دانیال رضاپور، امنیت فرهنگی از منظر آیت ا... خامنه‌ای، شماره یازدهم، ص ۱۳۵

۳. ابوالقاسم فاتحی، راهبردهای اجتماعی و فرهنگی امنیت پایدار باتاکید بر گفتمان انقلاب اسلامی، ص ۲-۳

۱-۲. امنیت رسانه ای

امنیت رسانه‌ای به مجموعه‌ای از تدابیر، سیاست‌ها و رویه‌ها اشاره دارد که برای محافظت از تمامیت، دسترسی، محرمانگی و قابلیت اطمینان سیستم‌ها، محتوا، افراد و زیرساخت‌های مرتبط با رسانه طراحی شده‌اند. هدف اصلی آن، اطمینان از این است که رسانه‌ها بتوانند آزادانه، ایمن و بدون ترس از سانسور، حمله یا دستکاری، به تولید و انتشار اطلاعات بپردازند.^۱ این مفهوم ابعاد گسترده‌ای دارد از جمله: ۱- امنیت فیزیکی: این بخش شامل تدابیری برای حفاظت از خبرنگاران و کارکنان رسانه‌ای است که در مناطق خطرناک، جنگی یا در معرض تهدید فعالیت می‌کنند. همچنین، امنیت مراکز رسانه‌ای نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و شامل حفاظت از ساختمان‌ها، استودیوها و دفاتر رسانه‌ای در برابر حملات فیزیکی، سرقت یا خرابکاری می‌شود. ۲- امنیت سایبری: حفاظت از زیرساخت‌های دیجیتال و داده‌های حساس، از جمله وظایف امنیت سایبری است. این شامل محافظت از وبسایت‌ها، سرورها، پایگاه‌های داده و شبکه‌های توزیع محتوا (CDN) در برابر حملات سایبری مانند هک، بدافزارها و حملات منع سرویس توزیع‌شده (DDoS) می‌باشد.^۲ همچنین، امنیت داده‌ها و حفاظت از اطلاعات خبرنگاران و منابع خبری در برابر دسترسی غیرمجاز و سرقت از دیگر ابعاد این حوزه است. ۳- امنیت محتوا: مقابله با اطلاعات نادرست و اخبار جعلی یکی از چالش‌های اصلی امنیت رسانه‌ای است. توسعه ابزارها و استراتژی‌هایی برای شناسایی و ردگیری انتشار اطلاعات غلط، حفظ اعتبار و صحت اخبار و مقابله با پروپاگاندا و تبلیغات دستکاری‌شده از جمله وظایف این بخش است. ۴- امنیت استقلال رسانه‌ای: مقاومت در برابر سانسور و محافظت از رسانه‌ها در برابر فشارهای دولتی، شرکتی یا سیاسی که منجر به سانسور یا محدودیت در انتشار اخبار می‌شود، از دیگر ابعاد امنیت رسانه‌ای است. این شامل ایجاد محیطی است که در آن خبرنگاران و رسانه‌ها بتوانند بدون ترس از پیامدهای منفی، به بیان دیدگاه‌ها و انتشار اخبار بپردازند. ۵- امنیت حقوقی و نظارتی: تلاش برای تصویب و اجرای قوانینی که از آزادی بیان، آزادی مطبوعات و امنیت خبرنگاران حمایت می‌کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین، همکاری در سطح بین‌المللی برای ایجاد استانداردهایی که امنیت رسانه‌ای را ترویج

۱. مصطفی ساوه درودی، رسانه، قدرت نرم و امنیت، ص ۲۰

۲. سیدعلی موسوی، امنیت سایبری، ص ۶۹

می‌دهند، ضروری است. در واقع، امنیت رسانه‌ای یک مفهوم جامع است که تضمین می‌کند رسانه‌ها بتوانند وظیفه خود را به عنوان "نگهبانان دموکراسی" و اطلاع‌رسانان جامعه به بهترین شکل و بدون مانع انجام دهند. این امنیت نه تنها برای خود رسانه‌ها، بلکه برای جامعه‌ای که به اطلاعات دقیق و قابل اعتماد نیاز دارد، حیاتی است. با توجه به گسترش روزافزون رسانه‌ها و فناوری‌های دیجیتال، امنیت رسانه‌ای به یکی از دغدغه‌های اصلی خانواده‌ها، روانشناسان و سیاستگذاران اجتماعی تبدیل شده است.^۱

۱_۳. خانواده

تاکنون تعاریف گوناگونی برای خانواده ارائه شده است که عموماً براساس دو نکته بیان گردیده یکی ساختارهای موجود خانواده که تاریخ از آن یاد کرده است و دیگری انتظاراتی که از کارکرد خانواده بوده است. خانواده به عنوان بنیادی ترین نهاد اجتماعی نقش بسیار مهمی در امنیت رسانه ای ایفا میکند در دنیای امروزی خانواده به عنوان بنیادی ترین نهاد اجتماعی، نقش بسیار مهمی در امنیت رسانه‌ای ایفا می‌کند. در دنیای امروز که رسانه‌ها و فناوری‌های دیجیتال به بخش جدایی‌ناپذیری از زندگی روزمره تبدیل شده‌اند، خانواده‌ها به عنوان اولین و اصلی‌ترین محیط برای آموزش و تربیت فرزندان، مسئولیت‌های ویژه‌ای در زمینه امنیت رسانه‌ای دارند^۳

خانواده به عنوان یک سیستم اجتماعی، شامل والدین و فرزندان است که در آن ارزش‌ها، باورها و رفتارها شکل می‌گیرد. این نهاد می‌تواند به عنوان یک سپر حفاظتی در برابر تهدیدات و چالش‌های امنیت رسانه‌ای عمل کند. در نهایت، خانواده‌ها باید به عنوان الگوهای مثبت در استفاده از رسانه‌ها عمل کنند. رفتار والدین در استفاده از رسانه‌ها می‌تواند تأثیر زیادی بر رفتار فرزندان داشته باشد. اگر والدین به طور مسئولانه و آگاهانه از رسانه‌ها استفاده کنند، فرزندان نیز احتمالاً این رفتار را الگو قرار خواهند داد. خانواده به عنوان نهاد اصلی در جامعه، با آموزش، گفتگو، نظارت و الگو بودن می‌تواند

۱. موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصرتهران، امنیت و جنگ سایبری، ص ۱۴۸

۲. منصورقنادان، جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، ص ۱۴۸

۳. امیرزندى، خانواده و رسانه، ص ۶۵

نادرست و مخرب خودداری کنند. این امر می‌تواند به حفظ آرامش روانی خانواده‌ها و تقویت اعتماد به رسانه‌ها کمک کند. همچنین، با توجه به تحولات اجتماعی و سیاسی، خانواده‌ها باید به تغییرات و چالش‌های امنیتی در فضای رسانه‌ای پاسخ دهند. این پاسخ‌ها می‌توانند شامل ایجاد سیاست‌های داخلی در خانواده‌ها برای مدیریت استفاده از رسانه‌ها و همچنین تقویت ارتباطات خانوادگی باشند. در نهایت، آینده امنیت رسانه‌ای در خانواده نیازمند همکاری میان والدین، رسانه‌ها و نهادهای اجتماعی است تا بتوانند محیطی امن و حمایتی برای رشد و توسعه سالم فرزندان فراهم کنند. این همکاری می‌تواند به تقویت روابط خانوادگی و ارتقای سلامت روان اعضای خانواده کمک کند. آینده امنیت رسانه‌ای خانواده، تصویری از یک اکوسیستم پیچیده و به هم پیوسته است که در آن، دیگر نمی‌توان دیواری بلند به دور خانواده کشید. امنیت در این عصر، نه در انزوا، بلکه در توانمندسازی، مشارکت و انعطاف‌پذیری تعریف می‌شود. موفقیت در این مسیر، منوط به خرد جمعی و عزم همگانی تمامی ذی‌نفعان، از قانون‌گذار و فناور تا والدین و فرزندان برای ساختن محیطی رسانه‌ای است که در عین غنی‌سازی، امنیت و کرامت انسانی را برای کانون خانواده به ارمغان آورد.^۱

۷. چالش‌های حقوقی و نظارتی در امنیت رسانه‌ای خانواده

چالش‌های حقوقی و نظارتی در زمینه امنیت رسانه‌ای خانواده به عنوان یک موضوع پیچیده و چندبعدی، نیازمند توجه و بررسی دقیق است. با توجه به پیشرفت‌های فناوری و گسترش استفاده از رسانه‌های دیجیتال، خانواده‌ها با چالش‌های متعددی در این حوزه مواجه هستند که می‌تواند تأثیرات عمیقی بر امنیت روانی و اجتماعی آن‌ها داشته باشد. یکی از چالش‌های اصلی، عدم وجود قوانین و مقررات مشخص در زمینه مدیریت محتوای رسانه‌ای است. بسیاری از کشورها هنوز نتوانسته‌اند چارچوب‌های قانونی مناسبی برای نظارت بر محتوای دیجیتال و حفاظت از حقوق کودکان و نوجوانان ایجاد کنند. این امر می‌تواند منجر به دسترسی آسان کودکان به محتوای نامناسب و خطرناک شود.^۲

۱. کیومرث فرحبخش، شبکه‌های مجازی و خانواده، ص ۳۸

۲. زینب سادات موسوی، چالش‌های حقوقی، ۱۷۵

علاوه بر این، چالش‌های نظارتی نیز به دلیل تنوع و گسترش سریع رسانه‌ها و پلتفرم‌های دیجیتال افزایش یافته است. نظارت بر محتوای منتشر شده در این پلتفرم‌ها به دلیل حجم بالای اطلاعات و سرعت انتشار آن‌ها بسیار دشوار است. این موضوع نیازمند همکاری میان نهادهای دولتی، رسانه‌ها و خانواده‌ها برای ایجاد یک سیستم نظارتی مؤثر است.^۱

چالش دیگر، حفظ حریم خصوصی و امنیت داده‌های شخصی خانواده‌ها در فضای دیجیتال است. با افزایش استفاده از رسانه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های آنلاین، خطرات مربوط به افشای اطلاعات شخصی و سوءاستفاده از آن‌ها نیز افزایش یافته است. خانواده‌ها باید به آموزش و آگاهی‌بخشی در این زمینه توجه کنند تا بتوانند از حریم خصوصی خود و فرزندان‌شان محافظت کنند.^۲

در نهایت، چالش‌های حقوقی و نظارتی در امنیت رسانه‌ای خانواده نیازمند همکاری میان نهادهای دولتی، سازمان‌های غیردولتی و خانواده‌ها است تا بتوانند محیطی امن و حمایتی برای استفاده از رسانه‌ها فراهم کنند. این همکاری می‌تواند به تقویت روابط خانوادگی و ارتقای سلامت روان اعضای خانواده کمک کند.^۳

۱. مریم نصیری، بررسی چالش‌های استفاده از فضای مجازی، ص ۲۴۲

۲. محمدعلی ترکمانی، حریم خصوصی و امنیت اینترنت، ص ۷۸

۳. محمدره ساز، سواد رسانه‌ای و مسئولیت اجتماعی، ص ۱۴۶

نتیجه گیری

در این مقاله، مفهوم امنیت رسانه‌ای در کانون خانواده به دقت مورد بررسی قرار گرفت و مجموعه‌ای از شاخص‌های کلیدی استخراج و تبیین گردید. یافته‌ها نشان می‌دهد که امنیت در فضای رسانه‌ای امروز، دیگر مفهومی صرفاً فنی و فردی نیست، بلکه پدیده‌ای چندبعدی، پیچیده و عمیقاً اجتماعی است که هسته آن در خانواده شکل می‌گیرد. شاخص‌های مورد بررسی را می‌توان در سه حوزه اصلی دسته‌بندی نمود: ۱- شاخص‌های شناختی-فرهنگی: شامل سواد رسانه‌ای والدین و فرزندان، اندیشگی و توانایی تحلیل محتوای رسانه‌ها. ۲- شاخص‌های رفتاری-تعاملی: از قبیل کیفیت گفت‌وگوی خانوادگی درباره رسانه، قواعد استفاده و نظارت فعال والدین. ۳- شاخص‌های زیرساختی-فنی: مانند بهره‌گیری از ابزارهای کنترلی و ایجاد محیطی امن برای استفاده از رسانه‌ها

دستیابی به امنیت رسانه‌ای مطلوب، مستلزم تعامل هوشمندانه، آگاهانه و فعالانه تمامی اعضای خانواده در کنار یکدیگر است. در این رویکرد، والدین نه به عنوان مراقبانی سلبی، بلکه به عنوان راهنمایانی دانا و همراهانی اثرگذار عمل می‌کنند. بنابراین، تقویت این شاخص‌ها نیازمند عزمی ملی در سطوح خرد (برنامه‌های آموزشی برای خانواده‌ها)، میانی (نقش مدرسه و رسانه‌های جمعی) و کلان (سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری) است. به نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری بر ارتقای امنیت رسانه‌ای خانواده، در حقیقت سرمایه‌گذاری بر امنیت روانی، فرهنگی و اجتماعی نسل آینده و بیمه کردن سرمایه‌های انسانی در برابر تهدیدهای نوپدید عصر دیجیتال باشد.

فهرست منابع و مآخذ

۱. معین، محمد، فرهنگ معین، انتشارات زرین، ۱۳۸۶ ه. ش.
۲. ساوه درودی، مصطفی، رسانه، قدرت نرم و امنیت، انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۷ ه. ش.
۳. موسوی، سیدعلی، امنیت سایبری، انتشارات نسل روشن، ۱۳۹۶ ه. ش.
۴. قنادان، منصور، جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، انتشارات آوای نور، ۱۴۰۲ ه. ش.
۵. زندی، امیر، رسانه و خانواده، انتشارات پیام کتاب، ۱۳۹۹ ه. ش.
۶. علوی فر، ناصر، امنیت و راهکارهای تامین و توسعه آن، ناشر: جهانگیر، ۱۳۸۶ ه. ش.
۷. قاسمیان، رحیم، درک تئوری رسانه، انتشارات ساقی، ۱۴۰۳ ه. ش.
۸. نیک رهی، مجتبی، تهدیدات سایبری و راه های مقابله با آن، انتشارات نظری، ۱۳۹۶ ه. ش.
۹. رحیمی پرگو، زهرا، روان شناسی اخبار جعلی، انتشارات نشرگاه، ۱۴۰۰ ه. ش.
۱۰. موسوی، سیدعلی، حقیقت مهم است، انتشارات نسل روشن، ۱۴۰۰ ه. ش.
۱۱. بذرافکن، مهدی، سواد رسانه برای همه، انتشارات نسل روشن، ۱۴۰۲ ه. ش.
۱۲. منادی، مرتضی، جامعه شناسی خانواده، انتشارات دانژه، ۱۴۰۰ ه. ش.
۱۳. رهبر کرباسدهی، ابراهیم، فضای مجازی و خانواده، ناشر: هنر زرین، ۱۴۰۰ ه. ش.
۱۴. ساروخانی، باقر، اینترنت؛ جهانی شدن و هویت فرهنگی جوانان در ایران، ناشر: کتاب دیدآور، ۱۳۹۱ ه. ش.
۱۵. محمدزاده، فاطمه، تاثیرات رسانه و فضای مجازی بر خانواده، ناشر: ویراست، ۱۴۰۰ ه. ش.
۱۶. اصغری، محمدامین، من و رسانه، انتشارات نسل روشن، ۱۴۰۰ ه. ش.
۱۷. غلامی، طیب، اینترنت چگونه به وجود آمد، ناشر: ره پویان مشتاق علیپوریانیم، ۱۳۸۹ ه. ش.

۱۸. پوریانی، جابر، فضای مجازی و سواد رسانه ای، انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۷ ه. ش
۱۹. نصیری، معصومه، رسانه باشما چه می کند، انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۶ ه. ش
۲۰. منشی زاده، محمد، زندان شیشه ای، انتشارات پارسیان البرز، ۱۴۰۴ ه. ش
۲۱. زهره وند، محمد، آسیب شناسی فضای مجازی بر کودکان و نوجوانان، انتشارات ناک، ۱۴۰۱ ه. ش
۲۲. روشندل اربطانی، طاهر، مدیریت رسانه های اجتماعی، ناشر: دانشگاه تهران، ۱۴۰۳ ه. ش
۲۳. موسویان، سیدمرتضی، آینده پژوهی رسانه های دیجیتال نسل آتی باهدف سیاست گذاری، انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۷ ه. ش
۲۴. کافی، مجید، خانواده فناورانه، ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۲ ه. ش
۲۵. فرحبخش، کیومرث، شبکه های مجازی و خانواده، ناشر: انتشارات مرسل، ۱۳۹۵ ه. ش
۲۶. موسوی، زینب سادات، چالش های حقوقی، انتشارات یمن، ۱۳۸۹ ه. ش